

BUDA FERENC

Világ, világom

X.

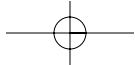
(Hogy a család, szépítés vagy szemfényvesztés vádját valaki váratlanul a fejemre ne olvassa, be kell vallanom közbevetőleg valamit. Magyarázat, de inkább mentség gyanánt előre hadd példálózzam a gyalogjárás meg a gépkocsihasználat közti különbség párhuzamával. Ki ne látná be, hogy gyorsaság – azaz időmegtakarítás –, teherbírás, valamint kényelem szempontjából az utóbbi közlekedési mód összehasonlíthatatlanul kedvezőbb a másiknál? Tapasztalati tény továbbá, hogy aki egyszer rákapott a négy kerékre, annak csakhamar erősen megcsappannak a gyalogmenet iránti korábbi vonzalmai. Nos, hogy a lényegre térjek: ezt a lassacskán folyondározó írást már jó ideje nem a kezdetkor említett 340 lapos mintakönyvbe körmölgetem, hanem egyenest abba a hordozható számítógépbe, amelyet 70. születésnapomon Tiszakécske város Önkormányzatától kaptam ajándékkul élethossziglani használatra. Aligha szükséges bizonygatni, mennyire megkönnyíti az előrehaladást egy efféle eszköz; főleg az olyanét, aki – mint jómagam – számtalanszor átírja, az utolsó pillanatig csiszolgatja szinte minden sorát. Sok-sok papírt, nem kevés időt és bosszúságot lehet megtakarítani egy ilyen géppel. Használok hát eltökélten és szorgalmasan, s már-már közel járok ahhoz is, hogy kitanuljam sajátos szokásait és szeszélyeit. Természetesen a mintakönyvhöz sem maradtam hűtlen: időről időre elő-előveszem, s belemásolgotok az elkészült s már javítgatásra nem szoruló anyagból egy-két oldalt. Hogy miért? Hatvanöt éven keresztül én ceruzával-tollal írtam; az írógépet csak a késznek vélt munka tisztázása, lemásolása végett vettem igénybe. Szomorú lennék, ha pusztá kényelemszeretetből az ujjaim elszoknának az írótoll – no meg persze egyéb kéziszerszám – célszerű használatától: egy bizonyos fajta manuális kultúra szerénynek tetsző, ám felbecsülhetetlen fontosságú megnyilvánulását látom ebben az ódivatú szokásban. Talán abban sem tévedek, ha úgy gondolom: Kínát és Japánt – egyebek közt! – ez a magasan fejlett manuális kultúra emelte a világ élvonalába. Amíg van mivel, kapaszkodom hát magam is a ceruza s a golyós- meg másféle toll megtettesítette végső szalmaszálba. S közben reménykedem: az a mintakönyv is majdcsak betelik előbb-utóbb...)

ÚJ ÓSZ, ÚJ ISKOLA

Arasznyi életemben nagy változást hozott az 1947–48-as tanév: megkezdtem gimnáziumi tanulmányaimat. (Az első, a másodikat pedig négy esztendővel ké-

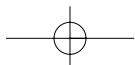
Az önéletrész előző, kilencedik része 2009. januári számunkban jelent meg.

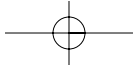

sőbb – de ne vágjunk a történet elébe.) Új iskolám, a Református Főgimnázium a Péterfia utca legelején álló kétemeletes, szép nagy épületben működött. Magas, piros cserepes teteje volt, homlokzata teljes hosszán téglaboltívvá keretezett ablakok három párhuzamos sora vonult végig, két oldalsó szárnya néhány méternyivel előbbre tartott a középső résznél, a közrefogott terület pedig örökzöldekkel – ha jól emlékszem: alacsony növésű tiszafákkal – volt beültetve. Kétszárnyú bejárati kapuja hatalmas, méltóságos: akár egy templomajtó. Ráadásul – talán hogy a templomi jelleg ezáltal is kirajzolódjék – középpüth fenn, a tetőzet felezőpontján egy fémlemez borítású, hegyesen ívelt óratorony trónolt, négyfelől egy-egy óralapjával hirdetvén a pontos időt. (Akkori iskolámról ha múlt időben szólok is, maga a ház, a város egyik legszebb középülete szerencsére jelen idejűnek tekinthető: a Kölcsey Ferenc nevét viselő Református Tanítóképző Főiskola kapott helyet benne.) Ide írtak hát be a Szüleim, s jóllehet hamarosan megmásult sok minden körülöttem a világban, négy esztendőn át végig ide jártam.

A félévre szóló tandíjat – 16 (!) forintot – anyaintézményünk: az egy utcával és három házzal odébb terjedelmeskedő öreg Kollégium gazdasági hivatalában kellett befizetni. Kisdiákként ugyancsak a Kollégium oratóriumába jártunk vasárnap délelőttönként istentiszteletre, s ezen alkalmakkor mindig megismerkedtünk Kossuth Lajos meg a többi jeles történelmi személyiség sárgarézlapba metszett, fényes névtábláját egykori ülőhelyükön, a szószékkel szemközti karzaton pedig egymást váltva, nagy buzgalommal működtették az orgona fűjtatóját. A tanítás azonban – a hittanórákat is beleértve – kizárólag a gimnáziumban folyt. Legelső tantermünket az észak felőli épületszárnyban jelölték ki: a kapun belépve egyenesen tovább kellett haladni a néhány lépcsőnyivel fönnebb húzódó magasföldszinti folyosón, annak a végé felé, jobb oldalt nyílt az osztályterem ajtaja. A kapubejárón belül balra volt egy portásfülke, az iskolapedellusi tisztséget betöltő Lévai bácsi őrhelye. Lám: az ő neve – remélhetőleg nem tévesen – nyomban eszembe jutott, ám hogy dr. Tóth Béla volt az iskola, a refi akkori igazgatója, azt már csak a félévi értesítőmből tudtam az imént kilesni. Talán azért, mivel Lévai bácsival napról napra találkoztunk, az igazgató úrral viszont alig-alig. (Jó néhány évvel később, pályakezdő költőként aztán személyesen is megismerkedhettem a tanárnak s irodalomtudósnak egyaránt kiváló Tóth Béla bácsival.) Az értesítő szemügyre vétele különben most épp kapóra jött: hatvan esztendő után tudatosította bennem azt a tényt, hogy noha szeptemberben még elsős gimnazistaként kezdtem el a tanévet, félévi osztályzataimat már ötödik osztályos – egyelőre még református – általános iskolásként írtam alá Apámmal. Ebből már akkor magamtól bizvást ki is találhattam volna, hogy középiskolai pályafutásom a politikai fordulatok folytán némi haladékat fog szenvedni. Figyelmemet azonban az ország-világbeli változásoknál erősebb vonzással lekötötték a saját életem változásai. Legelőbb is az, hogy rang tekintetében a refi magasan felette állt az Eötvös utcai eleminek. Tanév végé felé amott megtehettük, hogy tanítás után hazatérőben a májusi meleg miatt lekívánczó inget meg cipőt vagy szandált a félvállunkra csapva, mezítláb sattyogtunk végig az utcán, egészen a házunk kapujáig. A gimnázium méltóságához nem illett efféle lazaság: hiányos öltözékben, pláne mezítláb mutatkozni nemcsak hogy nagy szégyen lett volna, de egyenesen képte-

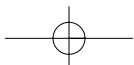
lenség. (Az esetleges szegyénytől való szorongás aztán nyomasztó álmokképekben öltött testet: akkortájt, sőt még évek múlva is álmodtam néha olyat, hogy mezítláb, félig öltözetlenül jelenek meg az iskolában, emiatt mindenki engem néz, s én nem tudok hová lenni zavaromban.) Az sem volt épp közömbös dolog, hogy a tantárgyak sora újjakkal bővült, s ezeket (három kivételével) más-más tanár tanította. Ebben persze volt jó is, rossz is: mindegyikükhöz különféleképp kellett alkalmazkodnunk, viszont a kevésbé szívünk szerintiekkel való együttlét nem tartott egyhúztomban túl sokáig. Lássuk csak, vajon kiket tudok még felidézni hatvan esztendő távolából!

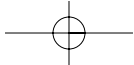
Osztályfőnökünk Kónya József tanár úr volt: csendes, szelíd természetű, nagy tudású, de roppant szerény, kicsi ember. Nekünk magyart, latint meg történelmet tanított, de – nem tőle: másoktól, nagyobb diákoktól tudtuk meg – a párizsi Sorbonne egykori hallgatójaként franciát is taníthatott volna, sőt időközben a kémia szakos képesítést is megszerezte. Jóska nevű fia velünk járt egy osztályba, húga – talán Katinak hívták – két-három évvel fiatalabb volt nála. Valahol a Poroszlay úton vagy annak környékén laktak, nem mondhatni, hogy túl nagy jómódban. Kónya tanár úr hosszú-hosszú évekig viselte ősztől tavaszig ugyanazt a kopott, sötétkék télikabátot, amely csupán akkor váltott új színre, amidőn egyszer a szabóval kifordíttatta. Kitartó türelemmel igyekezett eligazítani bennünket a latin nyelv deáki szinten nem túlságosan bonyolult, de legtöbbször számunkra mégiscsak újszerű szabályai között. Ma is jól emlékszem a legelső latin példamondatra: *Agricola terram arat*, azaz: A földműves földet szánt. S mint akkor, úgy ma is szöveget üt a fejembe: miért van az, hogy amikor a magyar paraszt még csak szánt, az itáliai már arat. Mindenesetre én Kónya tanár úr alapozásának köszönhetem, hogy öt évvel később, amikor újra latint tanulhattam, nem egy merőben ismeretlen s barátságatlan bozótban kellett utat törnöm magamnak, hogy előrejussak.

A számolás és mérés – mai, korszerű elnevezéssel: matematika – tantárgyról szólva nem vagyok egészen biztos benne, hogy valóban Nagy Géza tanár úr tanította-e nekünk. Elsősorban a róla szóló diáknóta bizonytalanít el:

*Számtan, mértan, fizika,
kisangyalom,
Géza bácsi tanítja,
kisangyalom,
Géza bácsi magyaráz,
minket meg a hideg ráz,
kisangyalom.*

Géza bácsi ugyanis – komoly tekintetű, lágy arcvonású, zömök és kissé telt alakú férfi, harmincon túl, de negyvenen még innen – a figyelmet megkövetelte ugyan, s a felületesség is kihozta olykor a sodrából, személye azonban egyáltalán nem váltott ki borzongást belőlünk, s a hideg sem rázott ki senkit a jelenlétében. Ha tartósabb ideig maradunk a keze alatt, talán még a matematikával is meghittebb kapcsolatunk alakult volna ki. (A felsősöket oktató Rapcsák András – utóbb

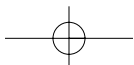

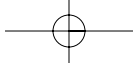

egyetemi professzor – sokkal félelmetesebb hírnévnek örvendett; róla – tudtommal – még rigmust sem mertek gyártani a diákok.)

A földrajzórákat Osváth Ödön tartotta, egy hatvanon túli, kerek fejű, rózsás, telt arcú öregúr, aki kurtára nyírott, hófehér bajuszával, kopottas, de kifogástalanul rendben tartott, ódivatú öltözetével, sötétbarnára érett sétabotjával olyan volt, mintha egy századforduló táján játszódó regény lapjairól lépett volna elő. Tudományterületéből alighanem a geológia állhatott legközelebb a szívéhez; szinte most is hallok, ahogy a mély meggyőződés s egyben a meggyőzés hangsúlyával sorolja a fekete táblára akasztott gyűröttes falitérkép előtt a Kárpát-medence hegyvonulataiban föllelhető különféle kőzeteket és ásványokat, s váltig fájjalom, hogy pl. a *gneisz* előfordulásait firtató kérdéssel engem ma már, sajnos, igencsak sarokba szoríthatna bárki. (A bazaltról meg a mészkőről azért lenne még egy-két szavam!) Osváth tanár úr hozzánk egészen közel, a Magoss György tér szemközti felén, velünk épp átellenben nyíló Kétmalom utca jobb oldalán lakott, a saroktól talán a második vagy inkább a harmadik házban. Eleinte gyakorta megesett, hogy tanítás végeztével egyszerre indultunk hazafelé a Péterfián. Ilyenkor barátságosabb arcot mutatott, mint az iskolában, végigbeszélgettük az utat, s én többnyire a kapuig elkísértem. Miután egy-kettőre kiderült, hogy nagyon szeretek olvasni, tudtomra adta, hogy neki sok könyve van, s ha úgy gondolom, szívesen kölcsönöz belőle olyat, ami engem érdekel. Megbeszélte időben látogassak el hozzá, hisz nem is kell messzire mennem, s ott helyben majd választhatok kedvemre valót a könyvei közül. Odahaza örömmel számoltam be a fejleményekről. Anyám nem szólt rá semmi érdemlegeset, másnap vagy harmadnap azonban közölte velem: jobb, ha az iskolán kívül nem barátkozom Osváth tanár úrral. Megütközve néztem rá: ugyan miért? Hiszen csak könyveket akar kölcsön adni. Anyám előbb hallgatott egy keveset, majd így folytatta: „Tudod, kisfiam, tegnap megemlítettem ezt a dolgot Klári mamának. Ők régóta ismerik Osváth Ödönt, és azt mondta nekem, ne engedjelek elmenni hozzá.” – „De miért ne?” – „Hát azért, kisfiam, mert hogy’ is mondjam, szóval: beteg.” Kissé értetlen arcot vághattam, mert Anyám tőle szokatlan szűkszavúsággal még ennyit fűzött hozzá: „Nem úgy szereti a gyerekeket, ahogy kéne.” Ettől sem világosodott meg előttem a furcsa tilalom teljes háttere, de mivel megbízam Anyám véleményében, felhagytam a további ellenkezéssel. Így hát végképp nem sikerült megtudnom, vajon miféle könyveket kölcsönözhettem volna Osváth Ödön tanár úrtól.

Egyházi iskola lévén, a kötelező hittanórák – vagy ahogy akkor nevezték: a vallásstanórák – be voltak sorolva a többi tantárgy közé az órarendbe. Megvalólam, nem emlékszem már pontosan: heti egy vagy két alkalommal-e, de Farkas Ignác tartotta számunkra a vallásórákat. Viszonyunkat ezzel a szikár, fekete, horgas orrú férfiúval bajosan nevezhetjük volna meghittnek s bensőségesnek. Barátinak még kevésbé. Halványan bár, de épp az ő hittanórái nyomán kezdett kialakulni bennem a kétely: lehet-e, való-e, érdemes-e Krisztus tanításait száraz tananyag-gá szürkíteni? S hogy a szeretet híján való számonkérés vajon mire vezet? Üdvösségre-e, avagy kárhozatra? Minket az üdvösség fényeihez arasznyival sem vitt kö-

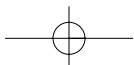

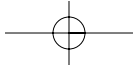
zelebb, az biztos. Az áhítat legcsekélyebb jele nélkül zsinatoltunk becsengetés után is, míg a résnyire megnyitott ajtón át a folyosó fordulója felé fülelő hetes ránk nem förmedt: „Jön Farkasnáci! Mostmán kussoljatok!” Bizony nemegyszer előfordul, hogy maga a magvető sem mindenkor különb annál a köves, giz-gazos, szikes talajnál, amely a kezére bízott. Hogyan is boldogulna hát vele? Hogyan is boldogulhatnának egymással? Örömkre azonban nagynéha előfordult, hogy Farkas Náci távolléte miatt d.dr. Nagy Sándor tanár úr jött be hozzánk. Ennek az elgondolkodó tekintetű, idős férfinak nem volt szokása nyájaskodni, de valahogy anélkül is éreztük: tökéletlen voltunkban is szeret bennünket. Roppant nagy tudású, sokoldalúan művelt, mindezen felül pedig bölcs türelemmel megáldott ember hírében állott – neve előtt a d.dr. kettős doktorátust jelölt: teológiai meg bölcsészettudományit –, s képzőművészeti tevékenysége is említésre méltó: rajzait, metszeteit főleg kollégiumi kiadványokban láthattuk. Helyettesítéskor soha nem feleltetett. Az óra eleji rövid imádság után a Szentírás valamelyik kiválasztott fejezetét olvastatta végig velünk fennhangon, időnként rá-rábökve egy-egy új gyerekre: „Folytasd!” Azután egyfolytában énekeltünk egészen a kicsengetésig: mi a helyünkön ülve zengettük Szenczi Molnár Albert francia dallamra írt zsoltárverseit, ő pedig két kezét hátul összefogva, lassú léptekkel sétált fel s alá a padsorok között, s gyér szálú, deres bajsza alól mélységes mély medvehangon a basszus kíséretet dörmögte a mi szoprán egyszólamunk alá. Meglehet, hogy mindeközben csak gyér ismeretekkel gyarapodtunk a hittételek s a keresztyén dogmatika terén, lelkünk azonban arra az egy óráckára minden bizonnal megbékélt, kisimult s valamelyest talán ki is fényesedett.

Voltak természetesen igazi énekóráink is. Ilyenkor illő rendben felvonultunk az énekerembe, a déli épületszárny első (vagy második?...) emeletére. Énektanárunkat Szigeti Gyulának hívták, háta mögött azonban a már jó ideje beretválkozó, vastag hangú maturandusoktól lefelé az elsős kis fikáig mindenki csak így emlegette: *Mócsi*. Személyében egy alacsony termetű, hosszúkás arcú, rendkívül lelkes, mozgékony, csupatűz, csupaszív ember vett kézhez bennünket, egyáltalán nem mellékesen: a kóruskultúra s a Kodály-módszer elkötelezett apostola. Rengeteget szolmizáltatott, skáláztatott minden alkalommal. Óra kezdetén kiállt velünk szemközt, s a már ismert kézjelekkel kísérve együtt közösen elénekeltük: *lá, szó, mi, ré, dó, lá, szó, lá!* Ez volt az üdvözet. Az órát pedig ezzel fejeztük be:

*Énekelj, magyar ifjúság,
míg a nemzetek meghallják,
s jobb hajnal virrad ránk!*

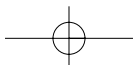
Nyomban a legelső órán elkezdte az énekkar szervezését: sorra megénekeltetett mindnyájunkat, s kinek-kinek megadta a beosztását a szoprán vagy az alt szólamban. Egyetlen egy fiú akadt fenn a rostán: Kiss Csaba, egy kövérsége miatt amúgy is egyben-másban félszeg gyerek, aki nemhogy elénekelni nem tudott semmiféle dallamot, de még a skála egyes hangjainak is csalhatatlan érzékkel sikerült

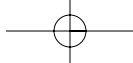
mindenkor mellétalálnia: tökéletesen és reménytelenül botfűlű volt. (Mi legalábbis úgy hittük. Meg kell viszont említenem: a következő tanév elején egy idős zenetanár furulyatanfolyamra toborzott önkéntes vállalkozókat, s magától-e vagy szülői biztatástól sarkallva, de a mi Csabánk az elsők közt jelentkezett. Nos: a hangszeres muzsikálással egybekötött zenei nevelés eleven csodájaként két-három hónapnyi rendszeres furulyázás után – mindnyájunk őszinte ámulatára – teljesen rendbejött, kitisztult a hallása. Esete nagyszerűen példázza, hogy igazán botfűlű ember talán nincs is.) Engem egyébként Mózsi tanár úr a szopránok közé sorolt, s szólambeli helyemet két esztendőn át szilárdan meg is őriztem. Hetedikben aztán (anélkül, hogy akartam volna) furcsa átalakulás ment végbe a gégem tájkán – de ez már, hogy úgy mondjam, egy másik nóta.

Egy igen fájdalmas, majdhogynem tragikus csalódás (de akár törésnek is nevezhetném) előzetes reményeim ellenére éppenséggel azon a területen ért, amelyiken nyúlfarknyi életem addigi legnagyobb sikerét arattam az előző tanév búcsúztatóján. A rajzról beszélek, ám ezúttal mint tantárgyról. Rajztanárunk Félegyházi László – Glatz Oszkár egykori tanítványa, kiváló, utóbb Munkácsy-díjas – festőművész volt. A felnőtté válás éveitől kezdve – s főként azok befejeztével – fokozatosan, majd szinte maradéktalanul megértettem, micsoda lélekörllő taposómalom lehetett szegény Gorilla számára a rakoncátlan s nagy többségükben a tehetség legcsekélyebb jelét sem csillogtató kamasz fiúk oktatása. Valószínűleg az ő feldolgozatlan és kiúttalan gyötrelmeiből fakadt, hogy ezeket a rajzórákat még a rajzolni szerető gyerekek legtöbbször is unta. Mint például én. Hogy a fenébe is ne untam volna! Két órán keresztül egy kalapácsot vagy nokedliszagot kellett rajzolni, majd gombfestékkel kifesteni, holott én már tollkoronás indián harcosokat megmarcona bajszú, görbe szablyás végvári vitézeket vettem papírra gondosan kihegyezett színes ceruzáimmal! Az sem igen szolgálta a meghittebb hangulat kialakulását, hogy egynémely tanári utasítás napról napra süket fülekre talált a diákság körében. Mintegy megelőzendő az esetleges konfliktusokat, már az első órán elhangzott a nyílt és egyértelmű parancs: „Idefigyeljétek, tökfek! Amikor a rajzlapot a rajztáblára rögzítitek, a fejesvonalzó használata tilos! Oda kell illeszteni a rajzszeg hegyét a rajzlap sarkához, majd a hüvelykujj egyenes, körkörös mozgásával lassan belenyomni a deszkába. Így ni! Figyeljétek meg, én hogyan csinálom! Senki ne merészelje a fejesvonalzóval belekalapálni! Megértettétek? Nahát!” Természetesen minden rajzórán, már a legelső is akadt olyan elszánt, elvetemült vagy egyszerűen csak figyelmetlen, feledékeny egyén, aki a határozott felszólítás ellenére sem tartózkodott a fejesvonalzó tiltott használatától. Ez örökös, megmegújuló nézeteltérések forrásául szolgált: a hol itt, hol amott felhangzó ütemes kopogások a gyalogrobotra kényszerült művész eleven, csupasz idegszárait érték. „Hát még mindig nem fogtad fel, te címeres ökör, mit mondtam az imént? Eriggy haza, mondd meg apádnak, kössön a jászolhoz, lökjön elibéd szénát!” A tanári türelem végső fogytán pedig (amire persze nem kellett hosszan várni) már figyelmeztetés nélkül koppant a vonalzó vagy reccsent a rajztábla a delikvens kobakján, sőt időnként egy-két sístergős nyakleves is elcsattant. Jómagam szándé-

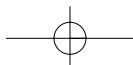
kosan soha nem törekedtem rá, hogy borsot törjek az orra alá. Csupán módfelett unatkoztam, s ez a bénító unalom a legcsekélyebb mértékben sem segített hozzá, hogy a ceruza meg a szőreceset szabályos igénybevételével némi lelket leheljek a megörökítendő élettelen tárgyakba. Feliből-harmadából összecsapott munkáim aztán az én kifejezett szándékom híján is épp elegendő bosszúságot okoztak neki. Egy alkalommal olyannyira, hogy egyetlen rántással – „Ez meg itt micsoda?!” – olyan hirtelen-váratlanul letépte rajztáblámról a papirost, hogy az egyik szegletétől a szemközt levőig átlósan kettészakadt. Ám ezzel nem lett vége: félévi bizonyítványomban a csupa jeles meg jó osztályzat között – az ám: még latinból, sőt számtanból is jelesem volt! – ott éktelenkedett a rajz-elégséges. Apám morogva kanyarította alá a nevét: „Remélem, tanév végéig kijavítod. Különben mehetsz suszterinasnak!” De bizony én nemhogy kijavítottam volna, egy fokkal még rontottam is rajta: háromnegyed évi értékeléskor az ellenőrzőmbe megmásíthatatlanul be volt írva rajzból a rovó. Magyarán ez azt jelentette, hogy bukásra állok. Rajzból – én! Bukásra! Arra számítottam, hogy Apám lekever vagy két pofont jutalmul, ám ahelyett olyat mondott, ami arculcsapással felért: „Meg ne lássak többé színes ceruzát a kezeden!” Anyámnak azonban nem volt szíve eltítani egyik legkedvesebb foglalatosságomtól, így hát a magam kedvére rajzolgattam én továbbra otthon is meg az iskolában is. Attól sem riadtam vissza, hogy rajzórakon a rajztábla fedezéke alatt a magam műveit gyarapítsam. Egyszer aztán annyira belefeledkeztem egy kacagányos kuruc vitéz arcvonásainak tökéletesítésébe, hogy nem vettem észre a közeledő veszedelmet. Csak arra eszméltem fel, hogy egy vörhenyes szőrszálakkal ékes hosszú kéz egyetlen finom mozdulattal kiemeli alkotásomat a pad alól. Riadtan húztam be a nyakamat: na, most jön a nyakleves! De nem jött sem nyakleves, sem szidalom. „Hm, nocsak – szólalt meg Gorilla tanár úr, miután alaposan szemügyre vette az elkobzott rajzot. – Nem is olyan rossz. Mondd csak, fiam, miért nem jársz hozzám különrajzra?” Nem tudtam, mit feleljek erre a kérdésre: azért nem járok, mert fizetni kell érte, vagy azért, mert nincs kedvem hozzá járni? Ám ő meg sem várta, hogy válaszoljak: visszaadta az elvett papírlapot, majd felballagott a katedrára, és szokása szerint rajzolgatta tovább a skicceit, vázlateit elmélyülten s a maga kedvére, mintha ott sem lettünk volna. Én is így szerettem rajzolni: a magam kedvére. Így aztán év végi rajzjegyem maradt a félévi hű mása. Nem jelentkeztem nála különrajzra sem. Bánjam? Ne bánjam? Bizonyára sokat tanulhattam volna tőle. Talán az életpályám is másképp alakult volna? Ki tudja.

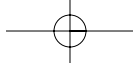
Testnevelési óráink részint a tornateremben, részint az épületszárnyak által közrefogott s a külvilággal közvetlenül nem érintkező tágas udvaron zajlottak. Az udvar hátulsó traktusában elhelyezkedő nagy tornaterem minden tekintetben megfelelt a kor igényeinek és követelményeinek: bordásfal, mászórudak, mászókötelek, tornapadok, tornaszámolyok, szétszedhető elemekből álló ugrószekrény, ló, korlát, nyújtó, gyűrű – röviden minden felszerelés az edződni, erősödni vágyó ifjak rendelkezésére állt; sőt a mai ultramodern konditermek testgyógyászati és izomtömeg-gyarapító változatos kellékeinek magányos előfutáraként még egy csigákkal, fogantyúkkal és növelhető-csökkenhető súllyal ellátott erőgép is fel volt szerelve

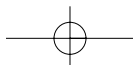
valahol a bejárati ajtó közelében a falra. A padlót fakóbarna linóleum borította, amely a parkettához s főként a hidegburkolathoz képest jóval fogadóképesebb volt az eleven testek kipárolgásai iránt: mintegy magába szívta azokat, így a hosszú, téglalap alakú, meglehetősen magas helyiség tág légtérét kiűzhetetlenül átjárta s belengte az a semmi mással össze nem téveszthető illatelegy, amely a más-más életkorú és nemi érettségű kamasz fiúk verejtékszagából, nem kevésbé az agyonhasznált, viszont igen ritkán vagy soha nem mosott gumitalpú tornacipők átható bűzéből adódott össze egy jellegzetes – mondhatni: magasabb minőségű – kompozícióvá, s amelynek révén bármely fiúiskola tornatermére behunyt szemmel, vak-sötétben, de akár tökéletes vaksággal verve is százszázalékos biztonsággal rá lehetett találni. Tornatanárunkat Törös Károlynak hívták. Huszonöt-harminc év körüli, karcsú, energikus fiatalember volt, hátrafésült hajú, laza, eleven mozgású. Márkás, napbarnított arca jóindulatú figyelmet sugárzott, s abból, hogy egy verőfényes májusi délelőtt meglepetésünkre világos színű rövidnadrágban láttuk kijönni a tanáriból, az öltönyös vagy munkaköpenyes kollégák közül, öntörvényű, szabad lelkületére következtettünk. (Ámbár ezt akkoriban még aligha tudtuk volna így szavakba foglalni: éreztük csupán, hogy a világhoz fűződő viszonya nem áll olyan messzire a mienktől, mint más felnőtteké.) Aktív sportolóként valamelyik debreceni klub – talán a DEAC – kézilabdacsapatában játszott. Szombati-vasárnap mecscek utáni hétfőkön többnyire jó hangulatban, ám kissé bicegve s egyik vagy másik – esetleg mindkét – szeme körül hatalmas fekete monoklival jelent meg. E félreérthetetlen jelekből bizton megsejthető, hogy a kézilabdázás már akkoriban sem tartozott a kisasszonysportágak sorába. (Mint ahogy ma sem; még akkor sem, ha éppenséggel kisasszonyok kergetik a keményen pattogó bőrgolyót.) Emlékezetem szerint főleg a legősibb alapsport, az atlétika művelésére iparkodott ránevelni a megfelelő képességű diákokat, s bizonyára ennek köszönhető, hogy a középiskolák közti váltófutóversenyeken szinte minden esztendőben a refi csapata győzött. (Ez a hagyomány aztán olyannyira gyökeret vert az iskolában, hogy távozása után az őt követő – s egyáltalán nem atletikus alkatú: alacsony, gömbölyded, kacszázó járású, vastag szemüveges –, *Pimpili* ragadványnevű tanár úr keze alól is kiváló futók és ugrók kerültek ki.) Törös Karcsi keményen, katonásan bánt a rábízott fiúk seregével, ám soha nem gorombán, kedvetlenül vagy barátságtalanul. Személyiségével teljesnek mondható összhangban állt második tisztsége: ő volt a refi cserkészcsapatának a vezetője.

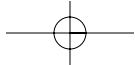
A cserkészmozgalommal egyébként már jó két évvel korábban kapcsolatba kerültem. Nem emlékszem rá pontosan, de valamikor a második osztály végefelé Anyám indítványára jelentkeztem először kiscserkésznek, vagy ahogy a velem egykorú kezdőket titulálták: farkaskölyöknek. „Eriggy csak, kisfiam, sok érdekes meg hasznos dolgot lehet ott tanulni, biztos, nem valod majd kárát. Lesznek majd kirándulások, ha meg egy kicsit nagyobb leszel, még nyári táborba is elmehetsz a többiekkel.” A heti foglalkozások, a „cserkészórák” valahol a Péterfia utcán voltak egy öreg porta egyik udvari épületében, ottan körül, ahol ma a Medgyessy Ferenc Múzeum található, vagy talán egy-két házzal lejjebb. Aligha tudnék ma

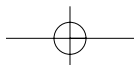

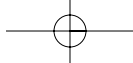
már beszámolni ezeknek a foglalkozásoknak a tartalmáról, hisz képzeletemet eleinte főként a külsőségek ragadták meg. Például a katonás jellegű és színű, ám annál sokkalta vidámabb, derűsebb egyenruha: az árvalányhajjal felékesített, széles karimájú kalap, az elől két legombolható zsebbel ellátott, homoksárga ing, a cserkészliliomos rézcsattal záródó bőr derékszíj, nem utolsósorban pedig a háromszög alakú, élénk zöld színű nyakkendő, amelynek két hegyesszögű, hosszú csücskét elől egy keskeny bőrszíjból font gyűrűn kellett átbújtatni. Mivel a kis újoncok kezdetben csak búzavirágkék nyakkendőt viselhettek, legfőbb vágyaim közé tartozott, hogy egyszer én is megkaphassam a zöldet, mint a nagyok. Már a legelső foglalkozáson megismertették velünk a tíz pontból álló cserkész törvényt. Ez a tíz pont minden emberkezdeményben eleve ott szunnyadozó-ébredező erkölcsi jót igyekezett életre kelteni, s mivel megalkotói igencsak ismerhették a gyermeki lélek természetét, nem tilalmakra épített (hisz a tilalmak a bűnből indulnak ki, fékező hatásuk pedig könnyen válhat bénítóvá), nem is parancsokra (tudván, hogy a parancs olykor a legváratlanabb pillanatban kiválthatja a titkos vagy nyílt, csak-azértis-ellenállást), hanem a kategorikus felszólítást mellőzve jó lehetőségek sorát kínálta fel kijelentő módban megfogalmazott, egyértelmű mondataival. „A cserkész egyeneslelkű, és feltétlenül igazat mond.” „A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz, és kíméli a növényeket.” „A cserkész ahol tud, segít.” Nincs szándékomban ideidézni mind a tíz pontot – csak így fejből talán már nem is menne a dolog –, de bizonyára ez a három is érzékeltet valamit az egésznek a szelleméből. Különleges figyelmet fordított ez a mozgalom a személyiség sokoldalú fejlesztésére, valamint arra is, hogy a fiatalok a mindennapi élet gyakorlati teendői közepette ne csupán eligazodni tudjanak, de ha kell, azokat meg is tudják oldani, s váratlanul adódó helyzetben is feltalálják magukat. Egyebek közt ezt szolgálta a cserkészpróbák és különpróbák rendszere, amelyek sikeres teljesítéséről az ingen elhelyezett kis jelvények tanúskodhattak. Tisztelet és elismerés övezte azokat a – többnyire már nagyobbacska – fiúkat, akiknek ingén ezekből a jelvényekből már több is ott sorakozott. Számomra kiváltképp vonzó volt a természetszeretet kiemelt fontossága, valamint az, hogy a hazaszeretetre nevelést nem hatotta át az idegengyűlölet fertőzete: az ilyesmi bajosan lett volna összeegyeztethető a négyévente megrendezett cserkész világtalálkozó – a dzsembori – szellemével. Ezeken a találkozókön a világ minden részéből összesereglett, más-más nyelvű és kultúrájú népek fiataljai tettek tanúbizonyságot az egymás iránti jóakarat éltető s mozgósító erejéről. Különös történelmi egybeesés: 1933-ban, Hitler hatalomra jutásának esztendejében épp Gödöllő volt a dzsembori helyszíne. Az is eléggé elgondolkodtató, hogy a cserkészmozgalom alapítója és elindítója az a Sir Baden Powel tábornok volt, aki az angol-búr háború idején szerzett érdemeket – természetesen a gyarmatosító brit birodalom katonájaként. Úgy látszik, sikerült levonnia egyéb tanulságokat is hadi tevékenysége során azon felül, hogy vállalkozó szellemű, jó megfigyelőképességű, leleményes fiatal fiúknak kiváló hasznát lehet venni a katonai felderítésben... Mindenesetre: Bí Pí nevét a béke és barátság hírnökeként őrizte meg az oktan gyűlölködésben s pusztításokban olyannyira bővelkedő

XX. század története. Az viszont szinte természetes, hogy a diktatúrák szemében szálla volt a cserkészmozgalom: mind a bolsevizmus, mind pedig a náciizmus betiltotta a működését. No: ez a tilalom akkor, azaz 1947 őszén nálunk még nem lépett életbe, így a 172. sz. Erő Cserkészcsapat buzgó tagjaiként heti egy alkalommal szorgosan eljártunk a foglalkozásokra. (Fontosnak tartom, hogy itt közbeszúrjam: a mi iskolai leterheltségünk meg sem közelítette a mai kisdiákokét, akiknek napi öt-hat, olykor hét órát kell végigülniük a tanterem padjaiban, cipelvén minden reggel és délután a nem hozzájuk mért tömegű táskát. Nekünk ötödikben csak 4–5 óránk volt délelőtt – a csütörtöki órarendre máig emlékszem: latin, magyar, földrajz, számtan –, maradt hát elég időnk a játékra, mozgásra, olvasásra vagy egyszerűen: a szemlélődésre. Persze az is igaz, hogy minket nem autón hordtak szüleink az iskolába, s a tévé előtt sem töltöttünk el hosszú órákat, hisz nemhogy a tévé nem létezett még nálunk, de rádiója sem volt minden családnak.) Cserkész őrvezetőnk Petrikás Árpád református teológushallgató volt, szőke, kékszemű, hosszúkás arcú, ám telt, zömök testalkatú fiatalember. Vidámságra hajló természetéből adódóan nem mondhatni, hogy túl sokat foglalkozott fegyelemre szoktatásunkkal. Szerette viszont a népdalokat, jó néhányat meg is tanított nekünk a szerda délutáni foglalkozásokon. Ha jó idő volt, többnyire focizással vezettük le az egyórányi mozgáshiány során felgyülemlett feszültséget az iskolaudvaron. Természetesen ő is beállt közénk, minden esetben csakis jobbhátvédnek: „Kell a csapatban a jó bekkunka!” – hangoztatta, miközben hatalmas felszabadító rúgásokkal igyekezett hátráltatni az aktuális ellenfél támadásait. Jómagam (két)ballábas-ként a balhátvéd posztján igyekeztem őt utánozni, de nem sok eredménnyel. Még a tanév első felében sikerült túlesnem egyik legcsúfosabb nyilvános (le)szereplésem. Derék őrvezetőnk műsoros estét szervezett Mikulás-estére versekből, ének-számokból, vidám jelenetekből. Hogy a többiek mivel léptek fel az öreg Kollégium egyik nagy termében a szülőkből, tanárokból és a tanulóifjúságból toborzott népes közönség színe előtt, arra már nem emlékszem. Arra viszont nagyon is, hogy énrám Petőfi *Szeget szeggel* című humoros versét osztotta Petrikás Árpád. „Ez egy sikerdarab!” – biztatott hunyorítva. Afelől nekem sem volt kétségem. Megtanultam hát szépen, a helyes hangsúlyozást is alaposan kidolgoztam s begyakoroltam. Hanem amidőn rám került a sor, a felém meredő sok-sok arc láttán már az első strófa alatt elszakadt a filmszalag, s eljutván a versbeli mondat végéig – „Átkozott a görcsös fütykös somnye, / Mellyel engem oly pogányul csépele” –, átláthatatlan, sűrű homály támadt bennem s köröskörül az egész teremben. Egyszer vagy kétszer megismételtem még reményvesztetten a végső szót: „csépele... csépele”, majd őrvezetőm félszemmel elkapott intésére gyorsan meghajoltam, s leléptem a dobogóról. A publikum nagy tapsal jutalmazta sajátos végkimenetelű produkcióm, a vereség szégyene azonban évekig elkísért: ha sokak előtt kellett megszólalnom, mindannyiszor lámpaláz fogott el, s ettől az állapottól csak jó másfél évtized múltán szabadultam meg, amikor elkezdtem tanítani. Alkalmi felszólésem egyáltalán nem vette el a kedvemet a cserkésztől. Sőt ellenkezőleg. Avatás után jogot szerezvén a zöld színű nyakkendő viselésére, képes voltam

reggeltől estig a nyakig begombolt cserkészingben feszíteni, bármilyen meleg volt is, legfeljebb az ing ujját türtem fel szabályosan könyékig. Bőrszíjból fonott nyak-kendőgyűrűm nem volt ugyan, de ahelyett magam fabrikáltam egyet egy saját kezűleg kifúrt, jókora tölgyfagubacsból, s miután Anyám a zsbivásárban vett nekem egy igazi, széles karimájú – méghozzá amerikai! – cserkészkalapot (amit nyomban felékesítettem egy csokor árvalányhajjal), szinte hiánytalan volt a boldogságom. E kurta, alig pár hónapos időszaktól eltekintve sem előtte, sem azóta nem viseltem semmilyen nyakkendőt örömmel s pusztán a magam jószántából.

Miközben e sorokat szaporítom, itt várakozik a kezemügyében kerek 60 éve, az 1848–49-es szabadságharc centenáriumának esztendejében kiállított cserkészigazolványom. A kemény fedelű, zöld vászonborítójú, négylapos könyvecskét kinyitva bal oldalt előtűnik egy kopaszra nyírt fejű, keskeny arcú, tízévesforma kisfiú képe. Felvétel közben rászólhatott a fényképész, hogy ne a kamerába tekintsen, mert elnéz a jobb fülem mellett, valahová a hátam vagy a vállam mögé, s valószínűleg arra is noszogathatták, hogy mosolyogjon, ajkai ugyanis résnyire eltávolodtak egymástól. A javasolt műtermi mosolyt azonban méltóságán alulinak tartja. Hogyisne: hisz az állig begombolt, sötét színű ing felett átvetett fekete vállpánt bal oldalán ott csillog egy ezüstös kiscserkész jelvény! (A fénykép egyébiránt két évvel korábban készült, így be sem kerülhetett volna az igazolványba; újabban azonban nem szolgálhattam, így Törös Károly csapatparancsnok úr szemet hunyt e szabálytalanság felett.) Alul a határozott vonásokkal odakanyarított, ám rendkívül kiforratlan aláírás, méghozzá – bizonyára kivagviságból, rátartiságból – c helyett cz-vel a végén: Buda Ferencz. A szemközti oldalon felül a szövetség neve: Magyar Cserkészfiúk Szövetsége. Alatta ugyanez franciául, angolul és oroszul: a szövetséges hatalmak nyelvein. Sorszám: 60187. Keltezés: 1948. máj. 31. Egyet lapozva elolvashatom a személyi adataimat. Szemembe ötlík egy elírás: Anyám családnevét két s-sel írták be. Az is kiviláglik a dokumentumból, hogy lakcímem Magoss György (nem Bem) tér: akkor még nem történt meg az átkeresztelés. A következő lap közepén fontos bejegyzés: „...172. sz. „Erő” nevű cserkészcsapat tagja. Cserkészfogadalmat 1948. június (!) hó 13-n tett. Kelt 1948. június (!) 15. Pecset. Aláírás: Törös Károly.

(Npra pontosan harminc év múlva – nagy-nagy örömünkre – megszületik legkisebbik gyermekünk, Buda Borbála. A Magyar Cserkészfiúk Szövetségének működését azonban a felső hatóság – mélységes bánatomra – még abban az esztendőben megszüntette. A két esemény között természetesen semmiféle összefüggés nincsen.)

(Folytatjuk)

